

تبیین الگوی بازآفرینی بافت تاریخی با رویکرد توسعه‌ی گردشگری (مطالعه‌ی موردی: شهر تبریز)

احمد احمد پور^۱

رحمت اله فرهودی^۲

سعید شهرکی زنگنه^۳

شفاعت قراملکی طه‌پورا^۴

چکیده:

بازآفرینی شهری با هدف پایداری فضاهای شهری به دنبال رفع مشکلات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی بافت‌های ناکارآمد می‌باشد. از طرفی بازآفرینی شهری با محوریت گردشگری به عنوان رویکردی جهت حفاظت از ارزش‌های بافت تاریخی و حل مشکلات آن مطرح بوده است. بافت تاریخی تبریز علی‌رغم برخورداری از ارزش‌های فراوان فرهنگی و هویتی، دچار ناکارایی، فرسودگی، مشکلات زیست‌محیطی و بحران‌های اقتصادی گردیده است. هدف این مقاله بررسی تاثیر توسعه‌ی گردشگری بر بازآفرینی بافت تاریخی در شهر تبریز می‌باشد. در این تحقیق پس از شناسایی معیارها و شاخص‌های بازآفرینی شهری و توسعه پایدار گردشگری در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی، زیست‌محیطی پرسشنامه‌ای، برای تحلیل ارتباط بازآفرینی شهری و توسعه‌ی گردشگری از نظر ساکنین بافت تاریخی شهر تبریز تنظیم گردید. جامعه‌ی آماری این پژوهش ۳۸۳ نفر از ساکنان بافت تاریخی شهر تبریز در سال ۱۳۹۸ می‌باشد. تحلیل‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با آزمون خی‌دو انجام گرفت. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که گردشگری عاملی در راستای رشد اقتصادی است و از بعد اجتماعی- فرهنگی، حس مکان و امنیت فضا را افزایش می‌دهد. در مورد بعد کالبدی، توسعه گردشگری با از بین بردن فضاهای مخروبه، اتصال و پیوند در بافت تاریخی را موجب شده و کیفیت خدمات عمومی و منظر شهری را ارتقا داده و از نظر زیست‌محیطی، کاهش آلودگی‌های محیطی و افزایش سرانه‌ی فضای سبز را در پی دارد.

کلید واژگان: بازآفرینی شهری، بافت تاریخی، توسعه‌ی گردشگری، تبریز

مقدمه

شهر، عنصر پویایی است که همواره در حال تغییر می‌باشد. اگر تغییر متناسب با زمان نباشد شهر دچار آشفتگی می‌گردد به گونه‌ای که دیگر نمی‌تواند به حیات عادی خود ادامه دهد. شهری که دچار آشفتگی است نه جوابگوی نیازهای ساکنان است و نه برای گردشگران جذاب می‌باشد. بافت تاریخی شامل ابعاد معنوی، نمادین و زیبایی شناختی بسیاری است که در عین حال نمایانگر مناطقی حاوی شواهدی از تمدن شهری است چرا که منعکس کننده هویت شهر می‌باشد. علاوه بر این، آنها هسته‌ی اصلی بسیاری از کاربری‌های مسکونی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشند. (Abou El-Haggag Mehanna, 2019:2) لیچفلد^۵ (۱۹۹۵) در تعریف بازآفرینی شهری این‌گونه بیان می‌دارد که: «بازآفرینی شهری دیدگاه و عمل جامع و یکپارچه می‌باشد که در صدد برطرف کردن مشکلات شهری و

^۱. استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: apoura@ut.ac.ir-Tel: 0912 2123920

^۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

^۳. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

^۴. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، پردیس بین‌المللی کیش، دانشگاه تهران

^۵ Lichfield

دستیابی به پیشرفت پایدار در بعد اقتصادی، کالبدی، وضعیت اجتماعی و محیطی - منطقه‌ای که در معرض تغییر بوده است و یا فرصت‌هایی برای بهبود فراهم می‌کند. (Korkmaz & Balaban, 2020:2) رویکردهای متفاوتی برای ایجاد بازآفرینی پایدار در شهرها وجود دارد. رویکردی می‌تواند برای شهر پایداری ایجاد نماید که بتواند نوسازی را نه تنها در ابعاد کالبدی جلو ببرد بلکه به عملکرد پایدار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی - هویتی بافت منجر شود. بازآفرینی با رویکرد توسعه گردشگری می‌تواند پایداری بافت را موجب گردد. نمی‌توان انکار نمود که گردشگری یک نیروی فوق‌العاده برای تغییر می‌باشد. در عین حال، یک طراحی گردشگری با تأکید بر شخصیت و تنوع، می‌تواند یک استراتژی برای بهبود همگن مناطق تاریخی ایجاد کند (Iiuo, 2010; Wang et al, 2015) طبق شورای جهانی سفر و گردشگری (WTTC) (2010)، پیش بینی می‌شود گردشگری با سرعت بیش از ۴٪ سالانه طی ۱۰ سال آینده رشد نموده و ۹٫۴٪ از تولید ناخالص جهان (GWP) را به خود اختصاص دهد. در پی این پیش‌بینی تعداد مقصدهای گردشگری جدید و سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری به صورت قابل‌توجهی افزایش می‌یابد؛ همچنین اطمینان می‌دهد که این صنعت محرک اصلی پیشرفت اجتماعی - اقتصادی خواهد بود. (Jaafar et al, 2015, 5-6) به طور کلی، فعالیت‌های گردشگری باعث افزایش درآمد، ایجاد شغل، نوسازی امکانات، اشتغال زنان، سطح زندگی بالاتر ساکنین و کیفیت بهتر زندگی می‌شود. (Ibanescu et al, 2018:2) گردشگری پایدار در هماهنگی با محیط، جامعه و فرهنگ‌های محلی عمل می‌کند و می‌تواند به‌عنوان رویکرد مناسب برای بازآفرینی در محیط شهری باشد.

بافت تاریخی تبریز با داشتن بناهای تاریخی فراوان یک منطقه‌ی جذاب با دارایی‌های بالقوه فراوان است که می‌تواند برای توسعه گردشگری مورد استفاده قرار گیرد. در حالی که بافت تاریخی تبریز مدت‌ها مرکز تولید و تجارت بوده است، این شهر به دلیل طیف گسترده‌ای از موضوعات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی بخش عمده‌ای از جذابیت اصلی خود را از دست داده است. در این مطالعه به بررسی تأثیر گردشگری بر بازآفرینی پرداخته شده است و هدف از آن تحلیل ارتباط گردشگری و بازآفرینی شهری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی می‌باشد.

پیشینه‌ی تحقیق

از اواخر دهه‌ی ۱۹۷۰ و ۸۰ میلادی، «بازآفرینی شهری» به عنوان یکی از سیاست‌های اصلی دولت‌های اروپای غربی و آمریکای شمالی در مواجهه با مسایل و مشکلات مناطق شهری مورد توجه قرار گرفته است. (سجادزاده و زلفی‌گل، ۱۳۹۴: ۱۴۹).

در دهه‌ی ۱۹۸۰ در پژوهش‌هایی به معرفی نقش گردشگری در بازآفرینی بافت‌های قدیمی شهری به ویژه اروپا و آمریکا پرداخته شده است. در این پژوهش‌ها مشخص شده که گردشگری شهری دربردارنده‌ی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی گوناگونی برای احیای بافت‌های قدیمی بویژه رونق صنایع قدیمی و محلی است (Law, 1992) به نقل از شمعی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۲).

در سال‌های اخیر در ایران پژوهش‌های مختلفی در ارتباط با بازآفرینی شهری و گردشگری صورت گرفته است. پژوهان و همکاران (۹۷) پژوهشی با هدف تبیین ارتباط گردشگری فرهنگی و بازآفرینی شهری با استفاده از روش/فن تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری در توسعه گردشگری فرهنگی محله‌ی تاریخی ظهیرآباد منطقه‌ی ۲۰ شهرداری تهران انجام داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان داده است که روش/فن با قابلیت‌هایی که در ارتباط‌گیری گسترده با طیف وسیعی از عوامل تأثیرگذار بر فرآیند بازآفرینی دارد به همراه تقویت اقتصاد و ساختار مدیریت محله‌ای، در اولویت برای آغاز برنامه‌ریزی بازآفرینی این محله قرار دارد. اردستانی (۹۴) در رساله‌ی دکتری خود در پی تعیین شاخص‌های بومی بازآفرینی و الگوی مبتنی بر فرهنگ و شرایط کشور برای بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری بوده که در قالب مطالعات تحلیلی-توصیفی و اجرای یک مدل تحلیلی محقق شده است. نتایج این پژوهش نشان داده است که در فرایند بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده‌ی شهری، اقدامات مبتنی بر طرح‌های موضعی و متکی بر قابلیت‌های صرفاً کالبدی و غیربومی بوده و الگوی بازآفرینی مناسب و منطبق بر شرایط بومی این پژوهش توانسته است با ایجاد رویکرد مداخله‌ای همه جانبه و یکپارچه با لحاظ کردن ملاحظات اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، کالبدی و فرهنگی، بستر مناسب جهت بازآفرینی بومی بافت‌های فرسوده شهری را فراهم سازد. نوریان و فلاح‌زاده (۹۳) در مقاله‌ای به شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بازآفرینی بافت قدیم آمل مبتنی بر توسعه‌ی گردشگری

شهری پرداخته‌اند و مؤلفه‌های اساسی توسعه‌ی گردشگری را مؤلفه‌های استراتژیک نظیر کسب و کار، رخدادهای خاص، جاذبه‌های کالبدی، خرده‌فروشی و فرهنگ و مؤلفه‌های زیرساختی و امکانات رفاهی پشتیبان نظیر خدمات رفاهی و پذیرایی، حمل و نقل و دسترسی و آموزش و اطلاع‌رسانی، عنوان نموده‌اند. افخمی (۹۲) در پایان‌نامه‌ی خود که با هدف بهبود شرایط ورودی بازار قدیمی تبریز (درب گرجیلر) از طریق بازآفرینی شهری برای ساکنان و گردشگران انجام داده است به ارائه‌ی راهبردهای مبتنی بر اصل رویکرد بازآفرینی در بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری پرداخته است که اعمال این راهبردها و سیاست‌ها می‌تواند به ارتقاء و توسعه‌ی زیرساخت‌ها و شبکه‌ی معابر از طریق تعریف و تقویت مسیر پیاده‌ی گردشگری و تجهیز و گسترش فضاهای عمومی و بازآفرینی عرصه‌های فضای شهری در ورودی بازار قدیمی تبریز (درب گرجیلر) و توسعه و تأمین خدمات شهری از طریق معاصرسازی و یا ایجاد کاربری‌های جدید و همچنین الگوسازی با استفاده از مفاهیم و الگوهای بارزش موجود در بافت تاریخی- فرهنگی تبریز کمک کند. پوراحمد و همکاران (۸۹) در ضمن تبیین خط سیری که بهسازی و نوسازی شهری را به بازآفرینی و نوزایی شهری پیوند زده و آن را به رویکرد مداخله‌ای همه جانبه‌نگر و در عین حال معاصر شونده تبدیل نموده است، به مفهوم شناسی رویکرد بازآفرینی شهری و تبیین اصول، راهبردها و فرایند آن پرداخته‌اند.

پژوهش‌ها حاکی از آن است که بازآفرینی شهری نظریه‌ی غالب برای مداخله با مشکلات بافت‌های تاریخی و بافت‌های فرسوده می‌باشد. همچنین نشان دهنده‌ی این موضوع است که تلاش در جهت توسعه‌ی گردشگری می‌تواند بازآفرینی بافت‌های تاریخی را موجب گردد.

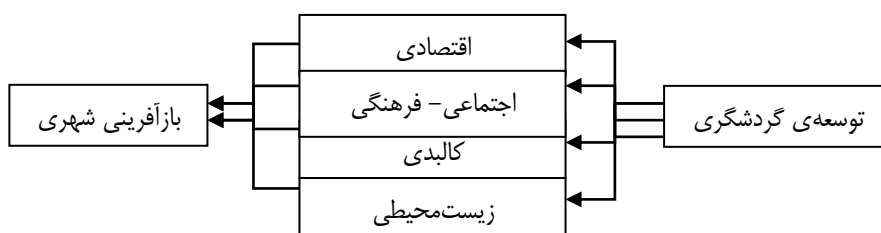
تحقیق حاضر به دنبال بررسی ارتباط توسعه‌ی گردشگری و بازآفرینی شهری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی می‌باشد.

مبانی نظری

مراد از بافت‌های تاریخی، آن‌هایی است که به رغم فرسودگی، در گستره‌شان، بناها، مجموعه‌ها، تأسیسات و تجهیزات شهری بارزش و یا ترکیبی از آن‌ها وجود دارد (Sharan, 2005: 1-3) به نقل از دانشپور و شیر، (۱۳۹۴: ۱۸). در ایران، بافت تاریخی، آن بخش از بافت شهرها را شامل می‌شود که تا پیش از آغاز قرن حاضر، یعنی شروع شهرنشینی جدید در ایران، شکل گرفته و در زمان حاضر در مرکز یا در محدوده‌ی بلافاصل شهرها جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند و سطح نسبتاً گسترده و عملکرد نیرومند آن‌ها در مقیاس منطقه‌ای و ملی بر اهمیت آن‌ها افزوده است. (میرمیران ۱۳۷۵: ۵) به نقل از کلانتری خلیل آباد و همکاران، (۹۵: ۶۳). بافت تاریخی مهمترین بخش‌های هویتی هر جامعه محسوب می‌شود و پیدایش آن پیرو اطلاعات از ساختارهای اقلیمی و فرهنگی است (فلامکی، ۱۳۸۴: ۱۲۷-به نقل از کردوانی و مورد غفاری، ۱۳۹۰: ۲۱). مراکز تاریخی شهری آسیب پذیری خاصی را هم در زمینه خطرات طبیعی و هم برای حوادث شدید اقلیمی دارند و بی توجهی به حفاظت از میراث تاریخی و فرهنگی منجر به خسارات قابل توجهی از نظر اقتصادی و اجتماعی (از جمله بخش گردشگری) می‌شود. (Claudia & Luigi, 2016: 694) استراتژی‌هایی که برای مقابله با آسیب‌پذیری این بافت‌ها لازم است، باید به مراکز با ارزش تاریخی با دارایی‌های ارزشمند میراث فرهنگی کمک کند و نیز همچنین منجر به تقویت مراکز تاریخی شهر شود و اطمینان حاصل شود که اقدامات به صورت انعطاف‌پذیر و تدریجی در آینده انجام خواهد شد. (Ribera et al, 2015) بازآفرینی یک شیوه و روش برای حل مشکلات فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی به طور همزمان در مناطق آسیب دیده می‌باشد. (Donnison, 1993) بازآفرینی شهری به عنوان یک اقدام فراگیر و ساختاری تعریف شده است که با تبدیل مثبت اماکن مسکونی، تجاری یا فضای باز بارزش‌های اجتماعی یا فرهنگی باعث بهبود وضعیت اقتصادی، کالبدی و محیطی منطقه‌ی بازآفرینی می‌شود. (Pourzakarya et all, 2019: 88)

"بازآفرینی شهری" که دامنه‌های مختلفی از قبیل "نوسازی شهری"، "توانبخشی شهری"، "توسعه شهری" و "تحول شهری" را دارد، فرایندی است که شامل بهبود ساختارهای موجود، توسعه‌ی مجدد ساختمان‌ها و مناطق یا استفاده‌ی مجدد از اراضی شهری است.

(D. Ince, 2019: 1) رویکرد مداخله‌گرانه، بازآفرینی شهری بدون داشتن فرسایش هویت‌های تاریخی متعلق به دوران مختلف، می‌تواند یک نگاه جامع به گذشته (حافظه و تاریخ) داشته باشد. بنابراین، این یک هویت کاملاً جدید ایجاد می‌کند که با شرایط فعلی زندگی مردم مطابقت دارد (Lak & Hakimian, 2019:2). گردشگری از دیرباز به دلیل داشتن پتانسیل ایجاد شغل، ایجاد درآمد مالیاتی، تحریک فعالیت کارآفرینی، بهبود زیرساختها و فرصتهای تفریحی، توانمندسازی ساکنان و بهبود کیفیت زندگی مقصد در کل به عنوان ابزاری برای توسعه در سراسر جهان مورد استفاده قرار گرفته است.. (Kim, Uysal, & Sirgy, 2013; Wall & Mathieson, 2006). گردشگری تاریخی یکی از گسترده‌ترین انواع گردشگری است و قادر به تقویت جاذبه‌های فرهنگی، محافظت از میراث منطقه، تجدید محلات شهری قدیمی تر، القای احساس غرور و همبستگی جامعه و تحریک توسعه اقتصادی به روش‌های بیشتری نسبت به سایر اشکال گردشگری است. (Lak et al, 2019; Chen & Chen, 2010; Timothy, 2011) بیشتر شهرها گردشگری مبتنی بر میراث شهری را وسیله ای برای متنوع سازی اقتصاد خود، افزایش درآمد، بهبود سطح زندگی ساکنان و تجدید فضاهای شهری می‌دانند. در موارد بسیاری، گردشگری تاریخی به دلیل وجود فضاها و فرصتهایی برای عرضه منابع جدید گردشگری شهری نظیر جاذبه‌ها و مناطق میراث فرهنگی، به عنوان پتانسیلی برای بازآفرینی این گونه نواحی دیده شده است. در نتیجه در بسیاری از مراکز شهری، عرضه‌ی جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری برای کمک به فرآیند بازآفرینی شهری توسعه یافته و از گردشگری به عنوان یک ابزار بازآفرینی کننده استفاده شده است. گردشگری غالباً برای تشویق بازآفرینی اقتصادی در شهرها مورد استفاده قرار گرفته است زیرا به عنوان یک صنعت رو به رشد شناخته شده و در نتیجه، می‌تواند اشتغال فراوانی را به همراه خود به ارمغان آورد (Shaw & Williams, 1994:257). از طرفی تنوع ایجاد شده توسط گردشگری به جوامعی که فقط به یک صنعت وابسته هستند کمک می‌کند. با رشد گردشگری، فرصت‌های اضافی برای سرمایه گذاری، توسعه و هزینه‌های زیرساختی ایجاد می‌شود. (Rossana, 2007) گردشگری برای احیا، نوسازی و تجدیدحیات بناها در نواحی شهری قابل ارزش بوده زیرا بناهای تاریخی و با ارزش میراث فرهنگی، عموماً برای اهداف پذیرایی اقامتی، تجاری، خرده فروشی، سرگرمی و فرهنگی می‌توانند مورد توان بخشی قرار گیرند. در واقع در بخش مرکزی شهر، بناهای تاریخی، سهم قابل توجهی را به نمایش می‌گذارند که به عنوان فضایی مناسب برای استفاده‌ی جدید بکار گرفته می‌شوند؛ بنابراین گردشگری می‌تواند برای یافتن عملکردهای جدید در بناهای متروکه بکار رفته و محیط شهر را بهبود بخشد. علاوه بر این، جهت احیای بناهای قدیمی می‌تواند تغییرات قابل توجهی را به وجود آورده و زیرساخت‌ها و تسهیلات حمل و نقلی را نیز در بخش مرکزی بهبود بخشد. (Fagence, 1995)

چارچوب مفهومی تحقیق

بالتیمور و بوستون دو نمونه اصلی بازآفرینی شهری هستند که گردشگری در آن نقش عمده‌ای داشته است. در بالتیمور، یک برنامه‌ی بازآفرینی منطقه پایین شهر با نوسازی بندر اینن به اوج رسید. این منطقه به جاذبه مهم گردشگری و منطقه‌ی تفریحی تبدیل شده است. (del Rio, 2018) در بوستون نیز اجزای توریستی بازآفرینی شهری یک مجموعه‌ی جذاب را تشکیل می‌دهند که به ساکنان محلی و کارگران و همچنین بازدیدکنندگان حس خوبی منتقل می‌کنند. در شهر بوستون به منظور نوآوری در ارائه‌ی جاذبه‌های تاریخی با معرفی متداول تاریخ شهر، نمایش صوتی و تصویری و رویکردهای مدرن دیگر برای شرح، تلاش‌های فراوانی صورت گرفته است. (Martin & Mason, 1988)

در برخی از شهرهای انگلیس پروژه‌های بزرگی در سال‌های اخیر برای جذب گردشگر به منطقه طراحی شده است. منطقه‌ی توریستی در پلیموث، باربیکیان، هه را با نمای ساحلی خود و منطقه اطراف گیلدهال پوشش می‌دهد. مرکز شهر، رویال ویلیام یارد و

میلپای مناطقی هستند که فعالیت گردشگری به لطف پروژه‌های بازآفرینی و بازاریابی در حال رشد هستند. دامنه تسهیلاتی که فراهم شده است بسیار گسترده است و این نشان دهنده تنوع زیاد در نوع و ماهیت گردشگری و همچنین تفاوت در مناطق خاص است. منطقه‌ی توریستی در مالاگا اسپانیا، بناهای اصلی، موزه ها، مناطق خرید، اماکن عمومی و ایستگاه ها را شامل می‌شود: آلاکازبا، قلعه جبرالارو، تئاتر رومی، کلیسای جامع، زادگاه پیکاسو، موزه پیکاسو، موزه کارمن تیزن، مرکز هنرهای معاصر، خیابان لاریوس، چینیتاس پاساژ، خیابان گراندادا، میدان لا مرکد و بندر. یک نمونه‌ی گردشگری موفق می‌باشد که توسعه‌ی گردشگری در این منطقه، بازآفرینی آن را موجب گردیده است. (Barrera Fernández & Hernández Escampa, 2017)

تجزیه و تحلیل سیستم توریستی به کار رفته در پلیموت و مالاگا برای شناسایی مناطق توریستی در مناطق تاریخی و محلات اطراف آن که می‌تواند بهتر تبلیغ شود، مفید است. بسیاری از این مناطق به ویژه به دلیل ارزش‌های میراثی و پیوندهای بدنی با خدمات توریستی از پتانسیل‌های بالایی برخوردار هستند. این روش می‌تواند برای سایر شهرهایی که مراکز تاریخی خود را با فعالیت ها و خدمات مرتبط با گردشگران تطبیق داده اند، کاربرد داشته باشد.

تسهیلات خرید و پذیرایی در اکثر تحولات جدید گردشگری در این شهرها یک مؤلفه مهم را تشکیل می‌دهد. همچنین بسیاری از امکانات جدید توریستی در مناطق تاریخی درون شهر یا شهر مستقر شده و شامل نوسازی و تبدیل ساختمانهای قدیمی می‌باشد همه‌ی نمونه‌ها شاهد مزایای کالبدی و اقتصادی هستند که توسعه‌ی گردشگری می‌تواند برای مناطق شهری به همراه آورد و بازآفرینی شهر را موجب گردد. ایجاد امکانات جدید گردشگری و معرفی جاذبه‌های گردشگری به صورت مدرن و بازاریابی عناصر موفقیت در طرح‌ها می‌باشند.

روش پژوهش

نوع تحقیق در این مقاله کاربردی است و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی است. قلمرو مکانی پژوهش بافت تاریخی شهر تبریز می‌باشد و جامعه‌ی آماری، ساکنین بافت تاریخی تبریز می‌باشد که برابر ۱۱۵۵۸۰ نفر بر اساس آمار سال ۹۵ است. (مرکز آمار ایران، ۹۵) تعداد نمونه‌ی آماری با استفاده از روش کوکران ۳۸۳ نفر می‌باشد. باید عنوان نمود که روش نمونه‌گیری مناسب در این تحقیق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات هم به صورت کتابخانه‌ای و هم به صورت میدانی انجام گرفته است. ابتدا با مراجعه به اسناد مکتوب سعی شده مبانی نظری و مفاهیم مورد نظر، مشخص گردد. سپس با مشخص کردن دو متغیر اصلی تحقیق یعنی بازآفرین پایدار و توسعه‌ی گردشگری پایدار، شاخص‌های متغیرها در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی جمع‌آوری گردید.

جدول (۱). شاخص‌های بازآفرینی پایدار و توسعه‌ی گردشگری پایدار

ابعاد	بازآفرینی پایدار	گردشگری پایدار	منابع
اقتصادی	- افزایش توانایی اقتصادی ساکنین - سرمایه‌گذاری در بافت - درآمدزایی بافت	- سرمایه‌گذاری - درآمد و توزیع آن - هزینه‌ی زندگی - فعالیت و اشتغال	Miles & Padison, 2007 / Richard & Raymond, 2000/ Landry, 2006 / Lang, 2005 / Reed, 2007 / Smith, 2000 / Evans and Shaw, 2004/ Hall & Page, 2006/ Page & Hall, 2003 Gharbi, 2013/ chilardi, 2004
اجتماعی- فرهنگی	- بهبود و افزایش سرمایه‌اجتماعی - هویت‌مندی - مشارکت - توانمندسازی	- توسعه‌ی امکانات و خدمات - افزایش آگاهی جامعه‌ی محلی - مشارکت و همبستگی - رضایت جامعه میزبان - فرهنگ و سن - امنیت اجتماعی	
کالبدی	- انسجام فضایی کالبدی - کیفیت صوری	- مؤلفه‌های زیرساختی (خدمات رفاهی و پذیرایی)	

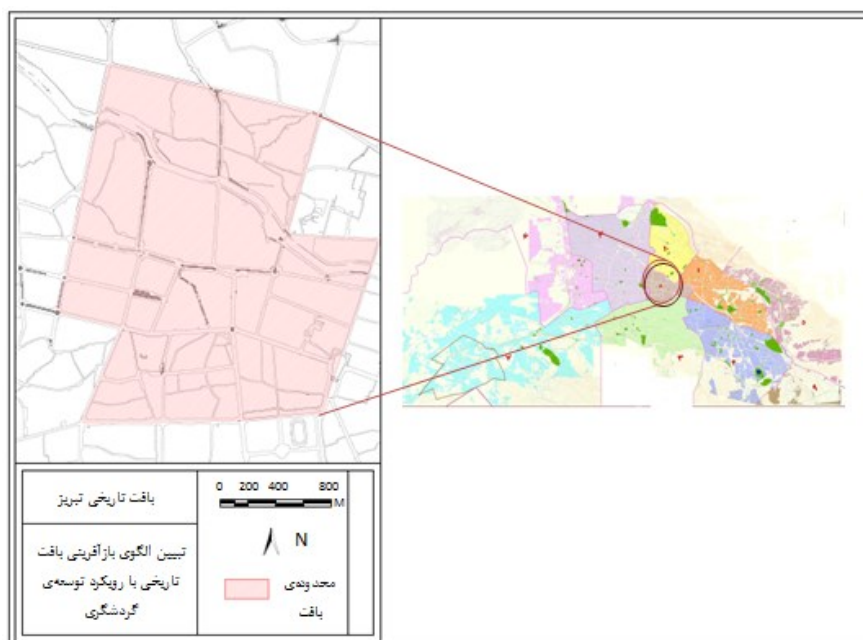
	- حمل و نقل و شبکه‌ی دسترسی	- فعالیت‌پذیری - کاهش فرسودگی - دسترسی و حمل و نقل	
	- آلودگی - منابع طبیعی	- کاهش آلودگی بصری - کاهش آلودگی محیطی - کاهش آلودگی هوا - کاهش آلودگی صوتی - فضای سبز	زیست‌محیطی

سپس پرسشنامه‌ای برای تحلیل ارتباط بازآفرینی شهری و توسعه‌ی گردشگری از نظر ساکنین بافت تاریخی شهر تبریز در چهار بعد اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی با ۵۸ گویه تنظیم گردید.

تعداد پرسشنامه برای ساکنین با توجه به حجم نمونه ۳۸۳ پرسشنامه می‌باشد که جهت افزایش دقت به تعداد ۳۹۰ پرسشنامه توسط ساکنین بافت تاریخی پاسخ داده شد. پرسشنامه‌ها با طیف ۵ درجه‌ی لیکرت تهیه شده‌اند. نتایج از طریق نرم‌افزار SPSS و با کاربرد آزمون خی دو مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

محدوده‌ی مطالعه

بافت تاریخی شهر تبریز با مساحت ۴۲۱ هکتار، از شمال به خیابان شمس تبریزی، از سمت شرق به خیابان حافظ، از شمال شرق به ششگلان و ثقه‌الاسلام، از جنوب به خیابان ۱۷ شهریور جدید، از جنوب غربی به شریعتی و از جانب غرب به خیابان فلسطین محدود می‌شود. بافت تاریخی تبریز دربرگیرنده‌ی مهم‌ترین عناصر شهری شامل بازار، مراکز مهم سیاسی-اداری و عناصر تاریخی است. شهر تبریز از ابتدا در درون این محدوده شکل گرفته و روند تکاملی و توسعه‌ی خود را طی کرده است. (نقش جهان پارس، ۱۳۸۶: ۱۸)

نقشه‌ی (۱). موقعیت بافت تاریخی شهر تبریز

بافت تاریخی تبریز مانند بسیاری از بافت‌های تاریخی با مشکلاتی روبروست که در جدول زیر براساس محلات بافت مسائل و مشکلات ارائه شده‌اند:

جدول (۱). مسائل محلات بافت تاریخی تبریز

نام محله	مسائل و مشکلات
خاقانی*	-همجواری و تداخل واحدهای کارگاهی با محدوده های مسکونی و تجاری -دسترسی درون محله ای برای واحدهای مسکونی -کمیت و کیفیت نامناسب خدمات تجاری و مراکز فعالیت (پارکینگ ها) -ناکارآمد بودن کاروانسراها در کنار واحدهای تجاری فعال بویژه در لبه ها
تربیت	-نفوذ مراکز کارگاهی و انبار به عمق بافت و تداخل با محدوده مسکونی -فرسودگی واحدهای مسکونی و کمیت و کیفیت نامناسب خدمات مسکونی (فضای سبز، ورزشی و فرهنگی). -دسترسی نامناسب درون محله ای و مسدود شدن معابر سواره -کمیت و کیفیت نامناسب خدمات تجاری و فعالیت ها -تراکم زیاد فعالیت تجاری و منزوی شدن محدوده مسکونی
امین	-برخوردار نبودن معابر از سلسله مراتب ترافیکی -گسستگی بافت محله بوسیله خدمات تیمسار محقق -همجواری مراکز کارگاهی با تجاری و بافت مسکونی -تمرکز زیاد فعالیت تجاری در لبه خیابان ها -کمیت و کیفیت نامناسب خدمات محله ای -فرسودگی بافت مسکونی و رکود سکونت در محله
شریعتی	-نفوذ مراکز فعالیت به عمق بافت و تداخل با محدوده مسکونی -کمیت و کیفیت نامناسب خدمات مسکونی -کمیت و کیفیت نامناسب خدمات تجاری و فعالیت ها -مسائل فراوان اجتماعی (مثلا ناهماهنگی اقشار ساکن اجتماعی) -فرسودگی واحدهای مسکونی -عدم نوسازی در سطح بافت در لبه ها
راسته کوچه	-کمبود مراکز خدماتی و امکانات رفاهی شهری -نفوذ کاربری های کارگاهی و مزاحم به درون بافت از سمت شمال و جنوب -وضعیت نامناسب اجتماعی در محدوده پاساژ -کمبود فضاهای شهری با عملکرد سکونت محله
دارایی	-همجواری و تداخل واحدهای کارگاهی با محدوده های مسکونی -دسترسی نامناسب درون محله ای برای واحد های مسکونی -کمیت و کیفیت نامناسب خدمات مسکونی -فرسوده تر بودن بناهای مسکونی نسبت به کل شهر -کمیت و کیفیت نامناسب خدمات تجاری و فعالیت ها (بارانداز و پارکینگ)
سید حمزه	-افت کیفیت فضایی و کالبدی محله بویژه در قسمت جنوب آن -کمبود امکانات و خدمات با توجه به نقش غالب مسکونی
شمس	-ترکیب محدوده سکونت با کاربری های فرامحله ای (کاربری های کارگاهی با شعاع عملکرد شهری) -عدم وجود آرامش در محله بدلیل فوق
بازار	-ترکیب سکونت با کاربری های فرامحله ای (بازار) -عدم وجود آرامش در محله بدلیل فوق

*این محله با اجرای طرح احیای پروژه عتیق به طور وسیعی بازسازی صورت گرفته است.

ماخذ: تلخیص از جلد چهارم مطالعات محور تاریخی، فرهنگی، مهندسی نقش جهان -پارس، ۴ ۱۳۸

از طرفی باید عنوان نمود بافت تاریخی تبریز با جاذبه‌های گردشگری فراوان از جمله: مسجد جامع، مسجد کبود، بازار تبریز، حمام نویر، ارگ علیشاه، کاخ موزه‌ی شهرداری از پتانسیل بالایی برخوردار می‌باشد.

بحث و یافته‌ها

همان‌طور که از داده‌های جدول مشخص است میزان ضرایب آلفای کرونباخ محاسبه شده در تمامی موارد بزرگتر از ۰/۷ است که از اعتبار بالای پرسشنامه حکایت دارد.

جدول (۲): مقادیر آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد سوالات	آلفای کارونباخ
بعد اقتصادی	۱۳	۰/۸۱۶
بعد اجتماعی و فرهنگی	۲۲	۰/۸۴۳
بعد کالبدی	۱۴	۰/۸۰۸
بعد زیست‌محیطی	۹	۰/۷۸۲
مقدار آلفای کرونباخ برای کل سوالات پرسشنامه‌ی ساکنان		۰/۸۸۹

از بین ۳۹۰ نفر ساکنین مورد بررسی، ۱۹۶ نفر (۵۰/۲۶٪) زن و ۱۹۴ نفر (۴۹/۷۴٪) مرد بوده‌اند. بر اساس فراوانی افراد مورد مطالعه، ۷۳ نفر (۱۸/۷۲٪) زیر ۲۰ سال، ۱۶۱ نفر (۴۱/۲۸٪) بین ۲۰ تا ۴۰ سال، ۱۳۸ نفر (۳۵/۳۸٪) بین ۴۰ تا ۶۵ سال و ۱۸ نفر (۴/۶۲٪) بالای ۶۵ سال است. براساس داده‌ها، شغل ۱۰۵ نفر (۲۶/۹۲٪) آزاد، ۷۱ نفر (۱۸/۲۱٪) کارمند، ۶۱ نفر (۱۵/۶۴٪) دانش آموز، ۴۳ نفر (۱۱/۰۳٪) دانشجو، ۷۷ نفر (۱۹/۷۴٪) خانه‌دار، ۷ نفر (۱/۷۹٪) بیکار و ۲۶ نفر (۶/۶۷٪) سایر موارد است.

برای تعیین میزان تاثیر عوامل مورد بررسی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری، ابتدا فاصله موجود بین نمره‌ها (۵ تا ۱) را که ۴ فاصله می باشد به عدد ۳ (سه دامنه) تقسیم کرده و با استفاده از عدد به دست آمده، می‌توان بین نمره‌های (۵ تا ۱) سه دامنه شامل، دامنه تاثیر مطلوب، دامنه تاثیر نسبتاً مطلوب و دامنه تاثیر نامطلوب را به صورتی که در زیر مشاهده می شود طراحی کرد:

$$(\text{معیار تعیین دامنه‌های موجود}) = ۱/۳۳ = (\text{سه دامنه}) / ۳ \quad (\text{تعداد فاصله‌ها}) = ۴$$

بدین ترتیب برای تعیین میزان تاثیر هر مؤلفه میانگین پاسخ‌ها را براساس فراوانی داده‌ها به دست آورده، آنگاه براساس قرار گرفتن میانگین بدست آمده در یکی از دامنه‌های سه گانه زیر میزان تناسب هر مؤلفه مشخص می‌شود. الف) دامنه تاثیر مطلوب ۳/۶۶ تا ۵ ب) دامنه تاثیر نسبتاً مطلوب ۲/۳۳ تا ۳/۶۶ ج) دامنه تاثیر نامطلوب کمتر از ۲/۳۳

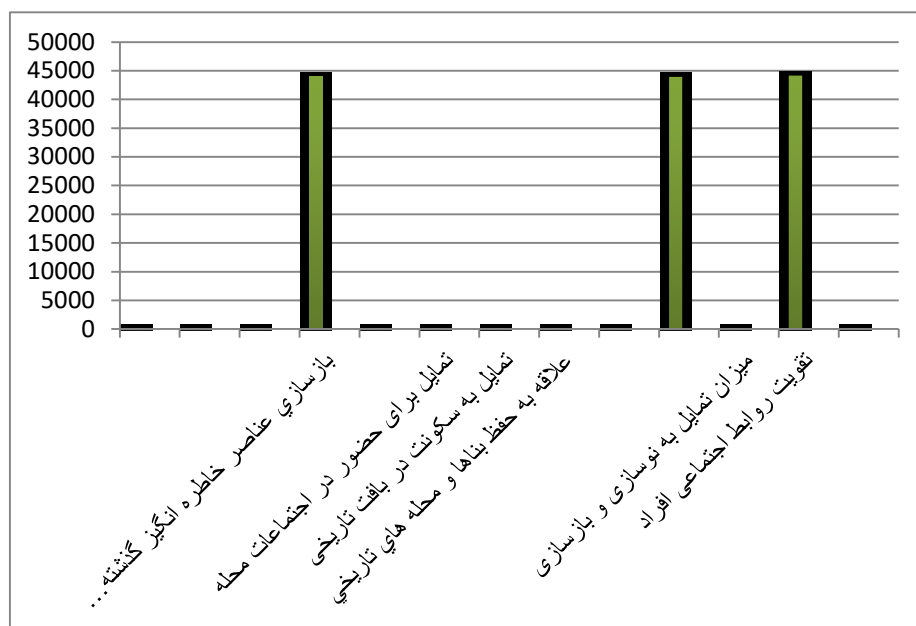
الف) بعد اقتصادی: با توجه به جدول ۴ و نمودار ۱ و معیارهای تعیین شده، میزان کلی تاثیر بعد اقتصادی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برابر با ۴/۳۷ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح مطلوب قرار دارد.

جدول (۳): میانگین پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد اقتصادی

گویه‌ها	میانگین پاسخ‌ها	دامنه معنی‌داری
افزایش ارزش سرمایه‌گذاری بافت تاریخی	۴/۲۸	مطلوب
افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بافت تاریخی	۴/۱۲	مطلوب
افزایش سرمایه‌گذاری بخش دولتی در بافت تاریخی	۴/۱۱	مطلوب
افزایش میزان برنامه‌ریزی، قانون‌مندی و آینده‌نگری در بافت تاریخی	۲/۹۵	نسبتاً مطلوب
درآمدزایی با افزایش ساخت و سازها به عنوان بخش فعال گردشگری در بافت	۴/۰۹	مطلوب
توسعه زیرساخت‌ها متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی بافت	۴/۳۱	مطلوب
ایجاد مؤسسات اقتصادی	۴/۱۴	مطلوب
افزایش درآمد خانوار	۴/۱۶	مطلوب

مطلوب	۴/۱۰	درآمدزایی با اجاره منزل، سوئیت و غیره به گردشگران در ایام تعطیلات
مطلوب	۴/۱۶	درآمدزایی با فروش مواد غذایی و مایحتاج روزمره مورد نیاز گردشگران
مطلوب	۴/۱۳	افزایش قیمت زمین و املاک
مطلوب	۴/۳۰	اشتغال‌زایی در بافت تاریخی
مطلوب	۴/۱۰	جلب‌گیری از مهاجرت جوانان و فعالان اقتصادی بافت تاریخی به دیگر مناطق
مطلوب	۴/۳۷	میانگین کل

نمودار (۱): میاگین پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد اقتصادی

با استناد به داده‌های جدول ۵، آماره خی دو به دست آمده در سطح ۵ درصد و با درجه آزادی ۳، حاکی از آن است که از لحاظ آماری بین دیدگاه ساکنین مورد بررسی در خصوص میزان تأثیر مؤلفه‌ی بعد اقتصادی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه‌ی گردشگری تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که مطابق اطلاعات جدول فوق بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۱/۵۳ درصد) گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و مؤلفه‌ی بعد اقتصادی از دیدگاه آنها از تأثیر مطلوبی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برخوردار می‌باشد.

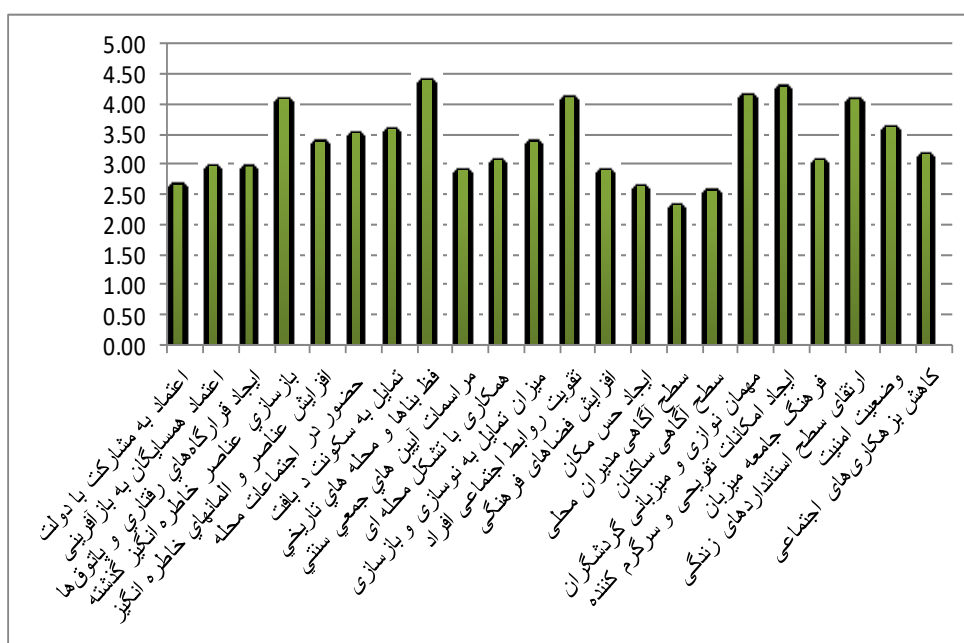
جدول ۴: مقدار آماره خی دو برای مؤلفه بعد اقتصادی

آزمون خی دو	
درجه‌ی آزادی	ارزش بدست آمده
۳	۲۷۴/۱۴۴

(ب) بعد اجتماعی و فرهنگی: با توجه به جدول ۶ و نمودار ۲ و معیارهای تعیین شده، میزان کلی تأثیر بعد اجتماعی و فرهنگی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه‌ی گردشگری برابر با ۳/۴۹ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد.

جدول ۵: میانگین پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد اجتماعی و فرهنگی

گویه‌ها	میانگین پاسخ‌ها	دامنه‌ی معنی‌داری
اعتماد به مشارکت با دولت و همکاری با شهرداری در زمینه‌ی نوسازی	۲/۶۴	نسبتاً مطلوب
اعتماد همسایگان به همکاری در بازآفرینی بافت تاریخی	۲/۹۵	نسبتاً مطلوب
ایجاد قرارگاه‌های رفتاری و پاتوق‌ها در بافت تاریخی	۲/۹۵	نسبتاً مطلوب
بازسازی عناصر خاطره انگیز گذشته در بافت تاریخی	۴/۰۷	مطلوب
افزایش عناصر و المانهای خاطره انگیز در بافت تاریخی	۳/۳۸	نسبتاً مطلوب
تمایل برای حضور در اجتماعات محله	۳/۴۹	نسبتاً مطلوب
تمایل به سکونت در بافت تاریخی	۳/۵۸	نسبتاً مطلوب
علاقه به حفظ بناها و محله‌های تاریخی	۴/۳۸	مطلوب
میزان برگزاری مراسمات آیین‌های جمعی سنتی در بافت تاریخی	۲/۹۰	نسبتاً مطلوب
تمایل به مشارکت و همکاری با یک تشکل محله‌ای برای بهبود کیفیت	۳/۰۵	نسبتاً مطلوب
میزان تمایل به نوسازی و بازسازی	۳/۳۷	نسبتاً مطلوب
تقویت روابط اجتماعی افراد	۴/۱۲	مطلوب
افزایش فضاهای فرهنگی در بافت تاریخی شهر	۲/۹۰	نسبتاً مطلوب
ایجاد حس مکان	۲/۶۲	نسبتاً مطلوب
سطح آگاهی مدیران محلی	۲/۳۳	نسبتاً مطلوب
سطح آگاهی ساکنان بافت تاریخی	۲/۵۵	نسبتاً مطلوب
مهمان‌نوازی و میزبانی گردشگران	۴/۱۵	مطلوب
ایجاد امکانات تفریحی و سرگرم‌کننده	۴/۲۹	مطلوب
فرهنگ جامعه‌ی میزبان	۳/۰۷	نسبتاً مطلوب
ارتقای سطح استانداردهای زندگی در بافت تاریخی	۴/۰۹	مطلوب
وضعیت امنیت در بافت تاریخی و بخصوص امنیت برای زنان و کودکان شهر	۳/۶۱	نسبتاً مطلوب
کاهش بزهکاری‌های اجتماعی مانند دزدی و اعتیاد در بافت تاریخی	۳/۱۶	نسبتاً مطلوب
میانگین کل	۳/۴۹	نسبتاً مطلوب

نمودار (۲): میانگین پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد اجتماعی و فرهنگی

با استناد به داده‌های جدول ۷، آماره‌ی دو به دست آمده در سطح ۵ درصد و با درجه آزادی ۳، حاکی از آن است که از لحاظ آماری بین دیدگاه ساکنین مورد بررسی در خصوص میزان تأثیر مؤلفه‌ی بعد اجتماعی و فرهنگی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه‌ی گردشگری تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که مطابق اطلاعات جدول فوق بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۷/۶۹ درصد) گزینه‌های متوسط تا خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و مؤلفه‌ی بعد اجتماعی و فرهنگی از دیدگاه آنها از تأثیر نسبتاً مطلوبی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برخوردار می‌باشد.

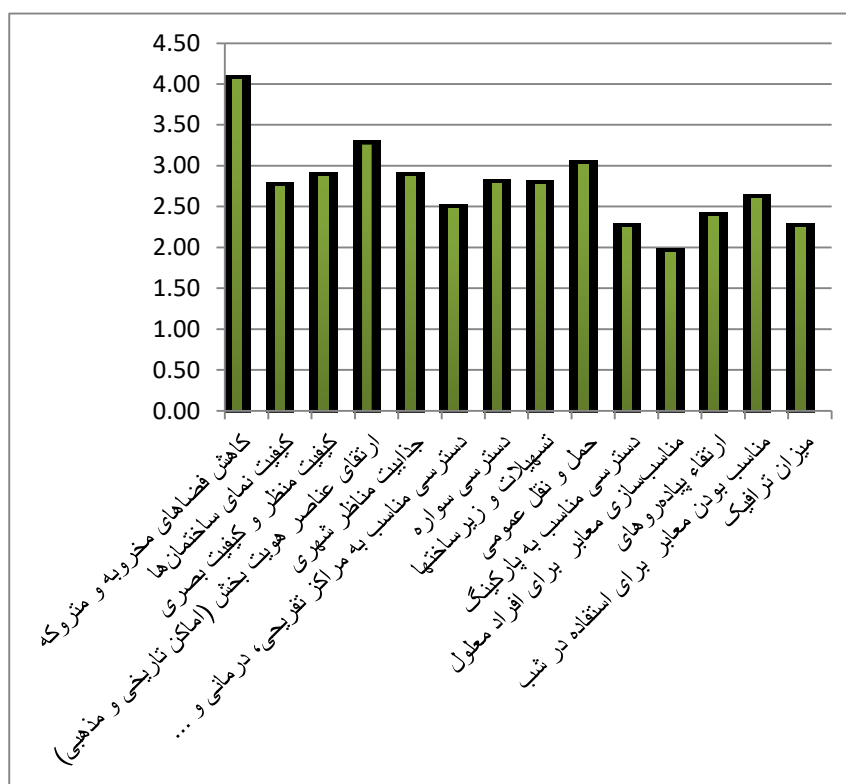
جدول (۶): مقدار آماره‌ی دو برای مؤلفه بعد اجتماعی و فرهنگی

آزمون خی دو	
درجه‌ی آزادی	ارزش بدست آمده
۳	۳۲۵/۰۱۵

ج) بعد کالبدی: با توجه به جدول ۸ و نمودار ۳ و معیارهای تعیین شده، میزان کلی تأثیر بعد کالبدی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برابر با ۲/۶۴ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد.

جدول (۷): میانگین پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد کالبدی

گویه‌ها	میانگین پاسخ‌ها	دامنه معنی‌داری
کاهش فضاهای مخروبه و متروکه در بافت مرکزی	۴/۰۵	مطلوب
کیفیت نمای ساختمان‌های بافت تاریخی	۲/۷۵	نسبتاً مطلوب
کیفیت منظر و کیفیت بصری	۲/۸۷	نسبتاً مطلوب
ارتقای عناصر هویت بخش (اماکن تاریخی و مذهبی)	۳/۲۶	نسبتاً مطلوب
جذابیت مناظر شهری در بافت تاریخی شهر	۲/۸۷	نسبتاً مطلوب
دسترسی مناسب به مراکز تفریحی، مراکز درمانی، پارک‌ها، سرویس بهداشتی	۲/۴۸	نسبتاً مطلوب
دسترسی سواره در بافت تاریخی	۲/۷۸	نسبتاً مطلوب
تسهیلات و زیرساخت‌ها در بافت تاریخی شهر	۲/۷۷	نسبتاً مطلوب
حمل و نقل عمومی	۳/۰۱	نسبتاً مطلوب
دسترسی مناسب به پارکینگ	۲/۲۴	نا مطلوب
مناسب‌سازی معابر شهری برای استفاده افراد معلول و ناتوان	۱/۹۴	نا مطلوب
ارتقاء پیاده‌روهای بافت تاریخی	۲/۳۸	نسبتاً مطلوب
مناسب بودن معابر موجود در بافت تاریخی برای استفاده در شب	۲/۶۰	نسبتاً مطلوب
میزان ترافیک محدوده‌ی بافت تاریخی	۲/۲۴	نا مطلوب
میانگین کل	۲/۶۴	نسبتاً مطلوب

نمودار (۳): میانگین پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد کالبدی

با استناد به داده‌های جدول ۹، آماره‌ی دو به دست آمده در سطح ۵ درصد و با درجه آزادی ۳، حاکی از آن است که از لحاظ آماری بین دیدگاه ساکنین مورد بررسی در خصوص میزان تأثیر مؤلفه‌ی بعد کالبدی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه‌ی گردشگری تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که مطابق اطلاعات جدول فوق بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۰/۲۶ درصد) گزینه‌های متوسط تا خیلی کم را انتخاب نموده‌اند و مؤلفه‌ی بعد کالبدی از دیدگاه آنها از تأثیر نسبتاً مطلوبی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه‌ی گردشگری برخوردار می‌باشد.

جدول ۸: مقدار آماره‌ی دو برای مؤلفه بعد کالبدی

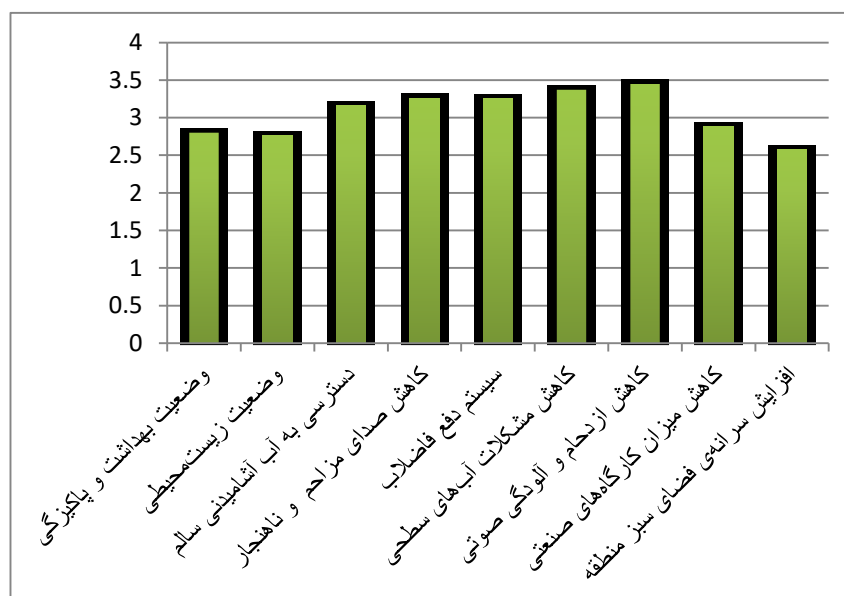
آزمون‌ی دو	
درجه‌ی آزادی	ارزش بدست آمده
۴	۳۶۰/۳۵۹

(د) بعد زیست‌محیطی: با توجه به جدول ۱۰ و نمودار ۴ و معیارهای تعیین شده، میزان کلی تأثیر بعد زیست‌محیطی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه‌ی گردشگری برابر با ۳ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد.

جدول ۹: فراوانی و درصد پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد زیست‌محیطی

گویه‌ها	میانگین پاسخ‌ها	دامنه معنی‌داری
وضعیت بهداشت و پاکیزگی در بافت تاریخی	۲/۸۰	نسبتاً مطلوب
وضعیت زیست‌محیطی در بافت تاریخی	۲/۷۶	نسبتاً مطلوب
دسترسی به آب آشامیدنی سالم	۳/۱۶	نسبتاً مطلوب
کاهش صدای مزاحم و ناهنجار در بافت	۳/۲۶	نسبتاً مطلوب
سیستم دفع فاضلاب	۳/۲۵	نسبتاً مطلوب
کاهش مشکلات آب‌های سطحی همچون آب باران در بافت	۳/۳۷	نسبتاً مطلوب
کاهش ازدحام و آلودگی صوتی در بافت	۳/۴۵	نسبتاً مطلوب
کاهش میزان کارگاه‌های صنعتی در بافت	۲/۸۸	نسبتاً مطلوب
افزایش سرانه‌ی فضای سبز بافت	۲/۵۷	نسبتاً مطلوب
میانگین کل	۳	نسبتاً مطلوب

نمودار (۹): فراوانی و درصد پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های مؤلفه‌ی بعد زیست‌محیطی

با استناد به داده‌های جدول ۱۱، آماره خی‌دو به دست آمده در سطح ۵ درصد و با درجه‌ی آزادی ۴، حاکی از آن است که از لحاظ آماری بین دیدگاه ساکنین مورد بررسی در خصوص میزان تأثیر مؤلفه‌ی بعد زیست‌محیطی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه‌ی گردشگری تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که مطابق اطلاعات جدول فوق بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۸۴/۱۰ درصد) گزینه‌های متوسط تا خیلی کم را انتخاب نموده‌اند و مؤلفه‌ی بعد زیست‌محیطی از دیدگاه آنها از تأثیر نسبتاً مطلوبی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برخوردار می‌باشد.

جدول (۱۰): مقدار آماره خی‌دو برای مؤلفه‌ی بعد زیست‌محیطی

آزمون خی‌دو	
درجه‌ی آزادی	ارزش بدست آمده
۴	۶۰۲/۸۲۱

بحث و نتیجه گیری

بافت تاریخی تبریز یکی از مراکز با ارزش شهری در ایران است که مانند بسیاری دیگر از مناطق تاریخی در ایران و در سراسر جهان، از نظر اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی در معرض زوال قرار گرفته است. از طرفی جاذبه‌های تاریخی قابلیت بسیار خوبی برای بافت تاریخی می‌باشند که می‌توانند موجبات توسعه گردشگری را فراهم سازند. بنابه مطالعات انجام شده توسعه گردشگری باعث اشتغال‌زایی، افزایش درآمد، افزایش سرمایه‌گذاری در بافت شده، رشد اقتصادی بافت را در پی دارد که این رشد موجب حل مشکلات اجتماعی حاصل از زوال اقتصادی درونی در جامعه می‌شود. از طرفی یکی از جذابیت‌های استفاده از گردشگری به عنوان یک عنصر در بازآفرینی شهری در توجیه اقتصادی است که می‌تواند برای بهسازی و تجدید فیزیکی مرکز پوسیده‌ی شهری تامین کند. ارتقای زیست محیطی در بافت تاریخی باعث ایجاد احساسات مثبت می‌شود که منجر به رضایت بازدیدکنندگان و وفاداری می‌شود و این به نوبه خود، حمایت جدی از جریان و توسعه بیشتر گردشگری را به دنبال دارد. همه‌ی این مطالعات نشان دهنده‌ی ارتباط توسعه گردشگری با بازآفرینی شهری در بافت می‌باشد. از طرفی نیز یافته‌های مطالعات قبلی در این تحقیق تایید گردید.

در بعد اقتصادی، میزان کلی تأثیر بعد اقتصادی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برابر با ۴/۳۷ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح مطلوب قرار دارد. مشخص شد که اکثر ساکنان بافت تاریخی تبریز، این بافت را برای سرمایه‌گذاری (دولتی و خصوصی) ارزشمند می‌دانند و بر این باورند که توسعه گردشگری شهری می‌تواند عاملی برای رشد اقتصادی بافت تاریخی (با افزایش ساخت و ساز، اجاره مسکن به گردشگران، افزایش اشتغال و رونق مشاغل خرده فروشی) باشد، همچنین رشد اقتصادی را عاملی برای جلوگیری از مهاجرت جوانان و فعالان اقتصادی می‌دانند. در بعد اجتماعی- فرهنگی، میزان کلی تأثیر بعد اجتماعی و فرهنگی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برابر با ۳/۴۹ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد. توسعه گردشگری شهری در محدوده باعث افزایش قرارگاه‌های رفتاری، تمایل به حضور در اجتماع و تقویت روابط اجتماعی و افزایش امکانات تفریحی و سرگرمی می‌شود و ارتقای سطح استانداردهای زندگی و امنیت برای زنان و کودکان و کاهش بزهکاری را در شهر در پی دارد. در بعد کالبدی، میزان کلی تأثیر بعد کالبدی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برابر با ۲/۶۴ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد. توسعه گردشگری شهری باعث از بین رفتن فضاهای مخروبه و بهبود دسترسی به مراکز تفریحی و فضاهای شهری و ارتقای کیفیت کالبدی فضاها، شهری و بناهای تاریخی می‌شود. همچنین بهبود زیرساخت‌های شهری، ارتقای کیفیت خدمات عمومی و بهبود منظر شهری را در پی خواهد داشت ولی توسعه گردشگری بر ترافیک بافت و میزان پارکینگ تأثیر کمی را داراست. در بعد زیست‌محیطی، میزان کلی تأثیر بعد زیست‌محیطی بر الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر تبریز با رویکرد توسعه گردشگری برابر با ۳ می‌باشد که در دامنه‌ی معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد. توسعه گردشگری باعث بهبود وضعیت زیست محیطی و کاهش آلودگی‌های محیطی و افزایش سرانه‌ی فضای سبز در شهر می‌گردد.

این مطالعه موردی نشان می‌دهد که دارایی‌های تاریخی و پتانسیل‌های گردشگری می‌توانند تأثیر بسزایی در بازآفرینی شهرها، یا امکان پذیر بودن آنها از نظر اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی داشته باشند. شهر تبریز می‌تواند از نمونه‌های قزون (امین‌زاده و دادرس، ۱۳۹۱)، تهران (Lake & Hakimian, 2019) و سایر مقاصد تاریخی در ایران، و همچنین شهرهای تاریخی در جهان مانند سانتیاگو د کامپوستلا، اسپانیا (González & Medina, 2003; Pérez Guilarte and González, 2018)، مالاکا، اسپانیا و پلیموث انگلیس (Barrera Fernández & Hernández Escampa, 2017)، بالتیمور، بوستون و انگلیس (Martin & Mason, 1988) چیزهای زیادی بیاموزد.

توسعه گردشگری لازمه‌ی بازآفرینی موفق در بافت تاریخی تبریز می‌باشد. به علت وجود جاذبه‌های تاریخی فراوان در بافت تاریخی تبریز و پتانسیل برای جذب گردشگر در واقع تقویت و احیای مراکز گردشگری می‌تواند موتور محرک بازآفرینی شهری در این محدوده گردد.

با این وجود، باید تمهیدات لازم جهت کاهش اثرات منفی توسعه‌ی گردشگری از جمله عدم دسترسی به پارکینگ، عدم امکان تردد به علت حجم بالای ترافیک و مشکلات افزایش هزینه‌ها صورت گیرد تا توسعه‌ی گردشگری منجر به بازآفرینی شهری گردد.

مشکل اساسی در شهرهای ایران این موضوع می‌باشد که بازآفرینی شهری و توسعه‌ی گردشگری توسط دو ارگان متفاوت صورت می‌پذیرد، در این حالت توسعه‌ی گردشگری نمی‌تواند کمک شایانی بر بازآفرینی در بافت‌های تاریخی نماید. بازآفرینی شهری با رویکرد توسعه‌ی گردشگری زمانی امکان پذیر می‌باشد که برنامه‌ریزی به صورت یکپارچه انجام گیرد.

منابع

- اردستانی، زهرا السادات (۹۴) تبیین الگوی بومی بازآفرینی شهری به منظور احیای بافت‌های فرسوده، رساله‌ی دکتری شهرسازی، به راهنمایی محمدرضا پورجعفر، دانشکده‌ی هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- امین‌زاده، بهناز و دادر، راحله (۹۱) *بازآفرینی فرهنگ‌مدار در بافت تاریخی قزوین با تأکید بر گردشگری شهری*، مطالعات مهماری ایران، شماره‌ی ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۱.
- افخمی بنایم، فاطمه (۹۲) بازآفرینی شهری با رویکرد گردشگری شهری، نمونه‌ی موردی محدوده‌ی ورودی بازار بزرگ تبریز، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد طراحی شهری، به راهنمایی محمد سعید ایزدی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- پژوهان، موسی؛ مرادپور، نبی؛ قشقای، رضا؛ عاشوری شاده‌ی، محبوبه؛ (۹۷)، کاربرد تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری در بازآفرینی فرهنگ‌مبنا، با رهیافت گردشگری در محله‌های تاریخی (مطالعه موردی: محله‌ی ظهیرآباد تهران)، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، پاییز ۱۳۹۷، دوره ۶، شماره ۳، صص. ۵۱۱-۵۳۰.
- پوراحمد، احمد؛ حبیبی، کیومرث؛ کشاورز، مهناز (۸۹) سیر تحول مفهوم‌شناسی بازآفرینی شهری به عنوان رویکردی نو در بافت‌های فرسوده‌ی شهری، فصلنامه‌ی مطالعات شهر ایرانی/اسلامی، پاییز ۹۸، دوره ۱، شماره ۱، صص. ۹۲-۷۳.
- مرکز آمار ایران (۹۵)، از مجموعه گزارشات داخلی و آرشو واحد آمار و اطلاعات.
- سجادزاده، حسن و زلفی گل، سجاد (۱۳۹۴)، طراحی شهری در بازآفرینی محلات سنتی با رویکرد محرک توسعه (نمونه‌ی موردی: محله‌ی کپا همدان، فصلنامه‌ی آمایش محیط، دوره‌ی ۸، شماره‌ی ۳۱، زمستان ۱۳۹۴، صص ۱۷۱-۱۴۷).
- شماعی، علی؛ موحدی، علی؛ رضاپور میرصالح، حسن (۹۷)، تحلیل نقش بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان در توسعه‌ی گردشگری شهری، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی/اسلامی، سال نهم، شماره‌ی سی و چهارم، زمستان ۱۳۹۷، صص ۵۹-۷۲.
- دانشپور، عبدالهادی و شیر، الهام (۹۴) عناصر کالبدی. کارکردی شکل‌دهنده به هویت بافت‌های تاریخی شهر ایرانی اسلامی، فصلنامه‌ی نقش جهان، بهار ۹۴، شماره‌ی ۵-۱، صص. ۲۵-۱۷.
- عرصه، مهندس‌ان مشاور شهرسازی (۱۳۷۴)، مطالعات محور تاریخی-فرهنگی تبریز، سازمان مسکن و شهرسازی استان آذربایجان شرقی.
- کردوانی، پرویز و مورد غفاری، ونوس (۱۳۹۰) توریسم و رویکرد نوسازی در طراحی بافت‌های تاریخی شهری، مطالعه‌ی موردی: شهر اصفهان، فصلنامه‌ی جغرافیایی سرزمین، سال هشتم، شماره‌ی ۳۰، تابستان ۱۳۹۰.
- کلانتری خلیل آباد، حسین؛ صادقی، ساناز؛ حق، مهدی (۹۵) راهبردهای مرمت در بافت‌های تاریخی شهرها با تأکید بر مدیریت بحران زلزله (مطالعه‌ی موردی: محله‌ی سیروس تهران)، فصلنامه‌ی مطالعات شهر ایرانی/اسلامی، شماره‌ی بیست و سوم، بهار ۱۳۹۵، صص ۶۱-۷۴.
- نقش جهان پارس، مهندسین مشاور (۱۳۸۶) *طرح تفصیلی منطقه‌ی تاریخی-فرهنگی تبریز*، سازمان مسکن و شهرسازی آذربایجان شرقی.
- نوریان، فرشاد و فلاح‌زاده، سجاد (۹۳) بازآفرینی بافت قدیم شهر آمل مبتنی بر استراتژی توسعه‌ی گردشگری TDS، نشریه‌ی هنرهای زیبا، پاییز ۱۳۹۴، دوره ۲۰، شماره ۳، صص. ۴۳-۵۸.
- Abou El-Haggag Mehanna, Wa. & Abou El-Haggag Mehanna, We (2019), Urban renewal for traditional commercial streets at the historical centers of cities, Alexandria Engineering Journal
- Barrera Fernández, D., & Hernández Escampa, M. (2017). Spatial analysis of tourist activities and services in the historic city: The cases of Malaga and Plymouth. European Journal of Geography, 7(5), 139-160.

- Chen, C. F., & Chen, P. C. (2010). Resident attitudes toward heritage tourism development. *Tourism Geographies*, 12(4), 525–545.
- Chilardi, L., (2004). Cultural strategies: A UK approach to cultural development Part 2” ,Copenhagen.
- Claudia, T.; Luigi, P.(2016), A novel paradigm to achieve sustainable regeneration in Historical Centres with Cultural Heritage, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 223 (2016) 693 – 697.
- Del Rio, V.(2018), From Downtown to the Inner Harbor - Part II The Inner Harbor Plan (1967 to 2005), *Focus* , Vol. 14, Iss. 1 (2018)
- D.Ince, C & Aslan, B. (2019), Monitoring the effects of land sizes on private property transformation in an urban regeneration project by regression analysis: Erenler cedit case study, *Kocaeli, Sustainable Cities and Society*, number 50.
- Donnison, D. (1993). The challenge of urban regeneration for community development. *Community Development Journal*, 28(4), 293–298.
- Evans, G. Shaw, P. (2004): A Review of Evidence on the Role of Culture in Regeneration, London: Department for Culture Media and Sport.
- Fagence, M. (1995): City Waterfront Redevelopment for leisure, Recreation, and Tourism: Some Common Themes, in S. J. Craig-Smith and M. Fagence (eds.), *Recreation and Tourism as a Catalyst for Urban Waterfront Redevelopment: An International Survey*, Westport: Praeger Publishers, pp. 135-156.
- Gharbi, M., (2013). Cultural regeneration, A step towards Cultural Tourism in Kerman, The First National Conference on Urbanism and Architecture over time, Qazvin, Imam Khomeini International University. [in Persian]
- González, R., & Medina, J. (2003). Cultural tourism and urban management in northwestern Spain:The pilgrimage to Santiago de Compostela. *Tourism Geographies*, 5(4), 446–460.
- Gravari-Barbas, M., Bourdeau, L., & Robinson, M. (2016). World heritage and tourism: From opposition to Co-production. In L. Bourdeau, M. Gravari-Barbas, & M. Robinson (Eds.). *World heritage, tourism and identity: Inscription and Co-production* (pp. 1–24).New York: Routledge.
- Hall, C. M and Page, S. J (2006), *The geography of tourism and recreation: Environment, place and space* (3th Ed.), Routledge, London and NewYork
- Kim, K., Uysal, M., & Sirgy, M. J. (2013). How does tourism in a community impact the quality of life of community residents? *Tourism Management*, 36, 527–540.
- Ibanescu, B. ; Stoleriu, O. M.; Munteanu, A.; Iat,u, C. (2018): The Impact of Tourism on Sustainable Development of Rural Areas: Evidence from Romania, *Sustainability* 2018, 10, 3529.
- Jaafar, M.; Ismail, S.; Rasoolimanesh, S.M. (2015): PERCEIVED SOCIAL EFFECTS OF TOURISM DEVELOPMENT:A CASE STUDY OF KINABALU NATIONAL PARK, *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*Volume 10Issue 2/ May2015.
- Korkmaz,C. & Balaban, O. (2020) Sustainability of urban regeneration in Turkey: Assessing the performance of the North Ankara Urban Regeneration Project, *Habitat International* 95 (2020) 102081
- Lak, A. & Hakimian, P.(2019),"Collective memory and urban regeneration in urban spaces: Reproducing memories in Baharestan Square, city of Tehran, Iran" , *City, Culture and Society*, Vol.18, pp.100290-100300, 201

- Lak, A.; Gheitasi, M. & Timothy, Dallen J. (2019): Urban regeneration through heritage tourism: cultural policies and strategic management, Journal of Tourism and Cultural Change, DOI: 10.1080/14766825.2019.1668002
- Lang, T. (2005): Insights in the British Debate about Urban Decline and Urban Regeneration, Leibniz Institute for Regional Development and Structural Planning, working paper available from <http://www.irs-net.de/download/wp_insights.pdf> (accessed on 16th February 2007)
- Landry, C. (2006): Culture & Urban Regeneration: Integrated Approach, Finding and Conclusions of the URBACT Culture Network, Lille: Agence d'urbanisme et de developpement.
- Liu, J.-M. (2010). An analysis of tourism revitalization of historic district in perspective of tourist experience: a case study of San-Fang Qi-Xiang district in Fuzhou City. Geographical Research, 29(3), 556-564
- Martin, B. & Mason, S. (1988) : The role of tourism in urban regeneration, Leisure Studies, 7:1, 75-80
- Miles, S. Paddison, R. (2007): Introduction: The Rise and Rise of Culture-led Urban Regeneration. In Paddison R. and Miles S. (eds). Culture-Led Urban Regeneration. London: Routledge
- Page, S. J and Hall, C. M (2003), Managing Urban Tourism, Harlow, Prentice Hall
- Pérez Guilarte, Y., & González, R. C. L. (2018). Sustainability and visitor management in tourist historic cities: The case of Santiago de Compostela, Spain. Journal of Heritage Tourism, 13(6), 489–505.
- Pourzakarya, M.; Fadaei Nezhad Bahramjerdi, S. (2019) Towards developing a cultural and creative quarter: Culture-led regeneration of the historical district of Rasht Great Bazaar, Iran, Land Use Policy 89 (2019) 104218
- Reed, Bill. (2007): Shifting from 'Sustainability' to Regeneration, Building Research & Information, 35 (6), 674-680.
- Ribera, F., Petti, L., Miccio, G., Landi, A., & Lodato, A. (2015). Risk Analysis of Historic Urban Areas: A Case Study of the Salerno City, Italy, accepted by: Journal of Civil Engineering and Architecture
- Richards, G. Raymond, C. (2000): Creative Tourism. ATLAS News, No. 23, 16-20.
- Rossana, G. (2007) Tourism And The City: Opportunity For Regeneration, tourismos: an international multidisciplinary journal of tourism, Volume 2, Number 2, Autumn 2007, pp. 95-111.
- Smith, A. Timberlake, M. (1995): Conceptualizing and Mapping the Structure of World System Cities System. Urban Studies. 32, 287-302.
- Timothy, D. J. (2011). Cultural heritage and tourism: An introduction. Bristol: Channel View Publications.
- Wall, G., & Mathieson, A. (2006). Tourism: Change, impacts, and opportunities. London: Pearson.
- Wang, D. ; Niu, Y. ; Lu, L. ; Qian, J. (2015): Tourism spatial organization of historical streets e A postmodern perspective: The examples of Pingjiang Road and Shantang Street, Suzhou, China, Tourism Management, 48 (2015) 370-385